

Een aardewerk grafwachter van de Jalisco, West-Mexico

Het Jalisco-grafbeeld, hoogte 40 cm, is te dateren tussen 100 voor Chr. en 250 na Chr. Het holle beeld is afgewerkt met een roodachtig gepolijste sliplaag.

Namen van oorspronkelijke bewoners van Midden-Amerika als de Maya's en Azteken kent iedereen. Maar de vondsten in schachtgraven uit West-Mexico vertellen het verhaal over veel minder bekende bewoners van Midden-Amerika. In dit artikel aandacht voor een intrigerend grafbeeld van de Jalisco.

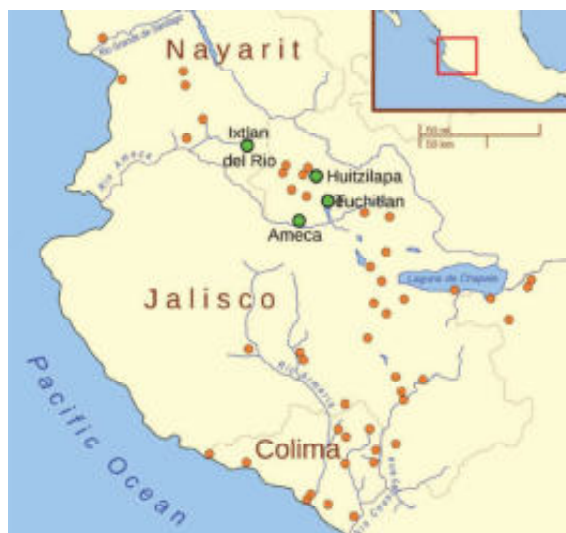
Ongeveer 2000 jaar geleden leefden in de hooglanden en de rivier valleien van de Sierra Madre tot aan de kusten van West-Mexico volkeren waar tot op heden weinig van bekend is. Hun materiële erfgoed is ingedeeld naar de stijlregio's Nayarit, Jalisco en Colima. Deze namen verwijzen niet naar volkeren, maar naar de staten van het huidige Mexico.

Geen schrift

In tegenstelling tot hun bekende streekgenoten de Olmeken, de Azteken en de Maya's, beschikten deze oude bewoners van West-Mexico niet over schrift en kalender systemen. Zij hebben geen stedelijke centra met monumentale architectuur en beeldhouwkunst nagelaten. Slechts de aardewerksculpturen, die als offers in schachtgraven werden meegegeven aan belangrijke overledenen, vertellen iets over de levenswijze binnen de kleinschalige samenlevingsvormen van voornamelijk landbouwers.

Grafgiften

In bovengenoemde stijlregio's komen praktisch alle vondsten uit schachtgraven, waarvan de meeste uit de laat pre-klassieke of proto-klassieke periode (300 voor Chr. tot 300 na Chr.). Deze grafgiften hebben te maken met een religie die er op gericht was hechte verbintenissen te onderhouden tussen de wereld van de levenden en de wereld van de voorouders. Via de voorouders werden contacten gemaakt met de machtige natuurkrachten, die alle aspecten van het leven op aarde en de cyclus van de seizoenen beheersen. De antropoloog Peter Furst gaat uit van een sjamanistische betekenis van zowel de grafgiften als de

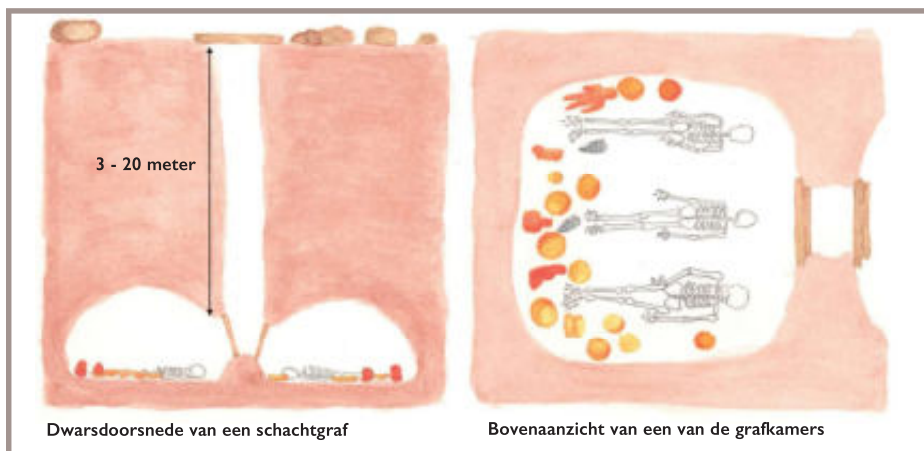

Mexico en de Sierra Madre, het gebied waarover dit artikel handelt (bron Madman, 2001 en Wikimedia)

architectuur van de schachtgraven (Furst 1978). Zijn theorie is dat er twee millennia geleden een handelsroute bestond, die via de kust de West-Mexicaanse cultuurgebieden verbond met Ecuador en het Andesgebied. Het bewijs van Furst voor de verspreiding van dit ideeëngoed met sjamanistische grondslag ligt o.a. in de manier waarop de doden begraven werden. Zowel uit de architecturale vorm van de schachtgraven, te weten een lange schacht van 1 tot 16 meter de grond in met één grafkamer of aan weerszijde twee grafkamers, als uit de iconografie van de aardewerksculpturen die met de doden werden meegegeven, leidt hij het bestaan van sjamanistische gebruiken af. Bij de huidige Huichol indianen uit de staat Nayarit, die beschouwd kunnen worden als de directe nazaten van de bewoners van het oude West-Mexico, zijn een aantal van deze sjamanistische gebruiken bekend.

Pre-Columbiaanse cultuur

In de pre-Columbiaanse cultuur leefde de opvatting dat na het overlijden de dode een reis door de onderwereld maakt om vervolgens in een nieuw leven terug te keren. De grafgiften werden als offers voor nieuw leven meegegeven aan de doden om hen te begeleiden op hun

Tekening M Hulshoff

reis door de onderwereld en aldus een voorspoedige terugkeer te bewerkstelligen. Volgens Furst (1978) kenden de schachtgravenbouwers het concept van een moedergodin, die niet alleen leven geeft, maar tegelijkertijd heerst over de doden in de onderwereld. Een argument voor deze visie over de verbondenheid van leven en dood zoekt Furst ook in de vorm van de schachtgraven, die bestaan uit een schacht die uitkomt op een nauwe gang waarlangs men de grafkamer(s) bereikt. Deze nauwe gang heeft geen enkele praktische functie en moet daarom volgens Furst uitgelegd worden in symbolische zin. Om in de grafkamer te komen moesten de lijkbezorgers eenmaal beneden zich met het dode lichaam door deze nauwe horizontale gang persen. Een ervaring die doet denken aan een geboorte in omgekeerde zin. Furst geeft aan dat de schachtgraven te interpreteren zijn als een soort baarmoeders in de aarde - of beter in Moeder aarde - waarin de dode terugkeert om opnieuw geboren te worden (afb. schachtgraf).

Het Jalisco-grafbeeld

Het afgebeelde Jalisco-grafbeeld, hoogte 40 cm, is te dateren tussen 100 voor Chr. en 250 na Chr. Het holle beeld is afgewerkt met een roodachtig gepolijste sliblaag met op het oppervlak verspreid voorkomende kalk- en mangaan afzettingen, veroorzaakt door het lange verblijf in een schachtgraf. Om een beeld te polijsten werd het voor het bakken bewerkt met een kwartssteen.

Hypothetische reconstructie van een west-Mexicaans schachtgraf.

Het zittende, mannelijke figuur houdt de handen op zijn opgetrokken knieën. Op beide schouders zijn littekenversieringen zichtbaar. De oren zijn geperforeerd. In de halfgeopende mond zit een grote bubbel, die een edelsteen kan voorstellen. Hij draagt een gebandeerd hoofddeksel. Het figuur draagt geen kleding. Dit kan betekenen dat het gaat om een vruchtbaarheidsbeeld. De 'koffieboonogen' geven mogelijk aan dat het figuur in trance is door het gebruik van een hallucinerend middel.

Kostbare jade

In de geperforeerde oorlellen zitten jade oorversieringen. Sieraden in jade tonen de rijkdom en hoge status van de eigenaar. Zowel mannelijke als vrouwelijke hooggeplaatsten droegen talrijke sieraden op hun vaak schitterende kleding zoals: diademen, hoofdbanden, pluggen of oorringen, halsnoeren, borststukken, hangers en pols- en kniebanden. Zelfs sober gekleed droegen ze nog een paar sieraden, in ieder geval hun oorpluggen of oorringen. Wie zijn juwelen verloor, verspeelde zijn status. Zo moesten bij de Maya's gevangenen hun oorsieraden inruilen voor strookjes papier als teken van hun onderwerping. Jade was een zeer kostbaar materiaal en was beladen met symboliek. Zo staat de kleur van blauwe jade voor het levenscheppende water. Verder werd jade

geassocieerd met de plantenwereld en met vruchtbaarheid in het algemeen. Bij de Maya's moest de koning waken over de vruchtbaarheid en hij droeg daarom plantensymbolen op zijn lichaam. Na zijn dood zou hij weer tot leven worden gewekt, net zoals de maïsgod.

Betaalmiddel of ademtocht?

Over de bubbel in de mond van het beeld zijn verschillende theorieën. Zo zou de bubbel kunnen staan voor een edelsteen (parel van jade), die in de mond van een dode gelegd werd. Het kostbare jade deed dan dienst als betaalmiddel in het hiernamaals. Een stuk jade verzekerde de overledene van een goede doortocht naar de andere wereld. Een andere opvatting is dat de bubbel een 'doodsbubbel' is. Het symboliseert dan de laatste ademzucht, het verlaten van de ziel uit het lichaam van de stervende. Volgens Ted van Dijk van America JH&RM staat daar een nieuwe theorie tegenover: de doods-bubbel kan juist gezien worden als een uitdrukking van de adem, van levenscheppend en is dan het tegenover-

Over de bubbel in de mond van het beeld zijn verschillende theorieën: het is het betaalmiddel voor het hiernamaals, het symboliseert de laatste ademzucht of juist het tegenovergestelde.

gestelde van de doods-bubbel.

Als er van een bepaald type beeld meerdere gelijkwaardige uitvoeringen zijn, gaat het volgens Peter Furst altijd om afbeeldingen van sjamanen.

Het afgebeelde Jalisco-beeld kan op grond hiervan beschouwd worden als een sjamanistische grafwachter, die in een trancehouding de dode beschermt. De aanwezigheid van dit beeld in het schachtgraf moest de dode verzekeren van een veilige reis door de onderwereld naar een nieuw leven.

De scarificaties op de schouders ontstonden door (zelf)verwonding, waarbij sneetjes in de huid aangebracht werden ten behoeve van een bloedoffer. Hierna ontstaan blaasjes of littekens, die als een religieuze decoratie de drager status geven.

hermanvanbleisem@hotmail.com

Bronnen:

- Furst, P.T. (1973) *West Mexican Art: Secular or Sacred?* In Bernal, I. et al. (reds) *The Iconography of Middle American Sculpture*. New York: Metropolitan Museum of Art, 1973
- Furst, P.T. (1978) *The Ninth Level: Funerary Art from Ancient Mesoamerica*. Iowa City: University of Iowa Museum of Art.
- Furst, P.T. (1986) Voorwoord en inleiding in Lynton, M. & M. *Aus der Tiefe. Grabfiguren aus Westmexiko*, Köln: Rautenstrauch- Joest Museum.
- Holsbeke, M. en Arnaut, K. (1998) *Offers voor nieuw leven, grafgiften uit pre-Columbiaans West Mexico*, Antwerpen: Etnografisch Museum Antwerpen.
- Leyenaar, T. en Solis, F. (2002) *Mexico, een goddelijke reis*. Amsterdam: Waanders
- Reents-Budet, D. (2005) Meso-Amerika. In Le Fort, G. (red.) *Precolumbiaanse meesterwerken, de collectie van Dora en Paul Janssen*. Brussel: Mercatorfonds